

OLIV TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM METODLARINING QO'LLANILISHI

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Pedagogika, psixologiya va

tillar kafedrası o'qituvchisi

Fayzullayev Sarvar

Sarvar.bek1993@mail.ru

Annotatsiya: *Oliy ta'lim tizimida talabalarni o'qitishda innovatsion ta'lim metodlaridan foydalanish talabalarda erkin, faol, mustaqil fikrlay olish, o'quv-tarbiyaviy jarayonni modellashtira olish, shuningdek ta'lim-tarbiyaning yangi g'oya va texnologiyalarini mustaqil yaratish hamda ularni tadbiiq eta olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.*

Key words: *metodlar, innovatsiya, ta'lim tizimi, jarayon, OTM, ta'lim texnologiyalarita'lim tarbiya.*

Talabalarini o'qitishda innovatsion ta'lim metodlaridan foydalanish talabalarda erkin, faol, mustaqil fikrlay olish, o'quv-tarbiyaviy jarayonni modellashtira olish, shuningdek ta'lim-tarbiyaning yangi g'oya va texnologiyalarini mustaqil yaratish hamda ularni tadbiiq eta olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

“Zakovatli zukko”

Mavjud bilimlarni puxta o'zlashtirishda talabalarining fikrlash, tafakkur yuritish layoqatlariga ega ekanliklari muhim ahamiyatiga ega. “Zakovatli zukko” metodi talabalarda tezkor fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularning tafakkur tezliklarini aniqlashga yordam beradi. Metod o'z hoxishlariga ko'ra shaxsiy imkoniyatlarini sinab ko'rish istagida bo'lgan talabalar uchun qulay imkoniyat yaratadi. Ular o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga qisqa muddatda to'g'ri va aniq javob qaytara olishi kerak. Savollarning murakkablik darajasiga ko'ra har bir savolga qaytarilgan to'g'ri javob uchun ballar belgilanadi. Yakuniy ballarning o'rtacha arifmetik qiymatini topish asosida o'quvchilarning tafakkur tezligi aniqlanadi. Ballarning belgilanishi talabalarining shaxsiy imkoniyatlari to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'lishlarini ta'minlaydi. “Zakovatli zukko” metodi talabalar bilan yakka tartibda guruhli va ommaviy shakllardagi dars mashg'ulotlarida birdek qo'llanilishi mumkin.

Pedagogik texnologiya doirasida yangi o'quv materialini o'zlashtirishning boshlang'ich, algoritmik, ijodiy va evristik tavsifdagi darajalari belgilanadi:

1) Boshlang'ich tavsifdagigi daraja - talabaning eshitganlari, ularga berilgan namunalar, taqdim etilgan algoritmik va ko'rsatmalar asosida topshiriqlarni bajarish ko'nikmasini ifodalaydi. O'quv materialini o'zlashtirishning ushbu darajasida o'qituvchining faolligi, mahorati ko'proq ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quv materialini qiziqarli, izchil

bayon etishi, muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishi, ta'lim jarayonining bosqichlarini to'g'ri belgilay olish talabalarning faoliyatini doimiy ravishda yo'naltirib boradi.

2) Algoritmik tavsifdagi daraja. U talabalar tomonidan o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni amaliyotga tadbiiq eta olish mahorati, shuningdek, bir turdagi masalalarni yechish, yozib olish va eslab qolish faoliyatini tashkil etish malakasini ifodalaydi. Ushbu darajada o'quv materialining tizimliliigi, uning mazmunini spiralsimon tamoyil asosida oddiydan murakkabga (osondan qiyinga) tomon murakkablashib mavzu va fanlararo aloqalarning ta'minlanishi, takrorlashlar hamda ko'rgazmalilik alohida ahamiyatga ega.

3) Ijodiy tavsifdagi daraja. Ushbu daraja o'quv materiali, shuningdek, ilgari o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni turli holatlarda tadbiiq eta olish, mahoratini ifodalaydi. Bunda o'quv materiallarini o'zlashtirishda izlanishga undash, muammoli vaziyatlarni vujudga keltirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirib borishga e'tibor berish va bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini kengaytirish muhim o'rin tutadi.

4) Evristik tavsifdagi daraja. U taqdim etilgan o'quv masalalarining yechimlarini izlash hamda ularni yechish uchun yangi axborotlarni mustaqil tarzda izlab topish ko'nikmasiga ega bo'lish bilan tavsiflanadi. Ushbu darajada talabalarning mustaqil faoliyatlarini tashkil etish, o'z-o'zini nazorat qilib borishga yo'naltirish hamda iste'dodni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Yuqoridagi fikr mulohazalardan kelib chiqib, o'quv materiallarini didaktik loyihalashga nisbatan pedagogik texnologiyalar asosida metodik yondashuv quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi: -o'quv materiallari pedagogik texnologiya asosida ta'lim-tarbiya jarayonini izchil tashkil etish uchun loyihalanadi va belgilangan o'quv faoliyatini amalga oshirish uchun qo'llaniladi;

-dars mashg'uloti pedagogik texnologiya talablariga muvofiq o'quv materiallarini o'zlashtirishning aniq maqsadini belgilaydi;

-darslikdagi materiallar mazmuniga pedagogik-didaktik ishlov berish jarayoni amalga oshiriladi;

-o'quv materialining metodik vazifasi belgilanadi;

-o'quv materiallarini taqdim etishning shakl, usul va vositalari aniqlanadi;

-o'quv materiallarining mazmunini o'zlashtirish darajasi va kafolatlangan yakuniy natija ishlab chiqiladi.

Demak, o'quv materiallarini loyihalashni didaktik va metodik jihatdan takomillashtirish, ta'lim jarayoniga tadbiiq etish uchun o'qituvchi tomonidan unga ikkilamchi ishlov berish amalga oshiriladi, ya'ni, o'quv jarayoni loyihalanadi. O'quv materiallarini loyihalashda talabalar faolligini oshirishga alohida e'tibor berish zarur. Bu vazifani ayni vaqtda ta'lim amaliyotida keng qo'llanayotgan interfaol metodlar yordamida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi va talabalar hamkorlikdagi faoliyatlari (barcha didaktik omillar ta'sirida) faqatgina qat'iy va anglangan vaqt oraliqidagina ta'minlanadi. Ta'lim vositalari sifatida o'quv matnlari asosiy o'rinni egallaydi. O'quv matnlari ayni vaqtda ta'limning yangi vositalarida (elektron darsliklar, videofilmlar, audio

darslar, audio va videokassetalar, videodisk va boshqa axborot texnologiyalari) ifodalanmoqda. Dars mashg'ulotlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ona tili ta'limida, uning ommalashuvida o'zining samarasini berishi shubhasizdir. Masalan, dars jarayonida qo'llanadigan metodlar quyidagilar:

Videofilm – ta'lim o'quv kursining biror bo'limi yoki mavzusini oynajahon orqali ko'rsatishga moslashtirilgan videotasvir asosida yaratilgan metodik vosita hisoblanadi.

Audio va videokassetalar, videodisklarda o'quv materiallari joylashtirilib, talabalarning alohida yoki jamoaviy qo'llashlari uchun o'quv xonalariga qo'yiladi. Jamoaviy foydalanilgan holda, talabalar orasida muloqot va muhokama etish imkoniyati ham mavjud.

Darsliklar o'quv materiallarining mazmuni va metodik tuzilmasi qanchalik mukammal, to'g'ri, ilmiy asoslangan (yangi pedagogik texnologiyaga rioya qilingan) va amaliyotda tekshirib ko'rilgan bo'lsa, o'qituvchining kafolat bilan yuqori samarali dars mashg'ulotini olib borishi shunchalik aniq bo'ladi. Mazkur o'rinda o'qituvchining filologik kasbiy mahorati, u tomonidan dars mashg'uloti loyihasi hamda o'quv materiallarini tarkiblashtirish shakl, metod va vositalarining to'g'ri tanlay olishi ham muhim o'rin tutadi. O'quv faoliyatini boshqarish, jarayonida talabalarning o'quv materiallarini DTS talablari darajasida o'zlashtirishlari, shuningdek, ularning bilish tafakkurini kengayishida talabaning kasbiy tayyorgarligi, ijodiy izlanishi, o'quv jarayonini loyihalash va uning bosqichlarini to'g'ri belgilay olishi muhim amaliy ahamiyatga ega.

Dars mashg'uloti jarayonida talabalar diqqatini yo'naltirishga imkon beradigan muammoli vaziyatlarning yaratilishi, muammoning qo'yilishi, avval o'rganilgan materiallarni eslash, yangi material mazmunida ilgari surilayotgan asosiy g'oyalarni mustaqil ravishda ajratish, ziddiyatlarni oqilona hal etish va ularning ijodiy izlanishga undash mavjud imkoniyatlarning kengayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mustaqil faoliyatni tashkil etish va talabalar harakatini boshqarish o'qituvchining o'quv material mohiyatini mantiqiy tahlil qilishdan boshlanadi. Shu tarzda o'qituvchi ikki soatlik dars mashg'uloti loyihasini ishlab chiqadi. Dars mashg'uloti loyihasini ishlab chiqishda uning elementlari o'rtasidagi o'zaro aloqalar, ketma-ketlik, uzviylik, dars mashg'ulotining aniq maqsadi, o'quv materialining mazmuni, talabalarning individual-psixologik va fiziologik xususiyatlari hamda OTM sharoiti hisobga olinadi.

O'rganiladigan tabiiy hodisalar, filologik nazariy- qonun va ta'limiy jarayonlar mohiyatini talabalarga tushuntirishda fanlararo uzviylik va uzluksizlikni integratsion ta'minlash o'quv materiallarini yuqori darajada o'zlashtirishga yordam beradi.

Demak:

1. Ona tilini o'qitishda o'quv materiallarini tizimlashtirishning didaktik usullaridan foydalanib o'qitishning talabalar uchun mashq va

topshiriqlar qo'llashni, integrativ mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ushbu mashqlar talabalar tomonidan dars mashg'uloti davomida ona tilidagi ko'nikmalar tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish turlarini o'quv materialini o'zlashtirishda nutq faoliyati turlarining barchasidan foydalanishga yo'naltirilishi ko'zda tutiladi.

2. Ona tilini o'qitishda qo'llanilib kelingan an'anaviy yondashuv talabalarning nutq faoliyati turlarining to'rtala ko'nikma turini birdek rivojlantirish zaruratidan kelib chiqib OTM o'quv dasturlari qayta takomillashtirilishi zarur.

3. 1-2 kurs talabalarida ona tilini o'qitishda qanday maqsadlarga erishish mumkinligini pedagogik-psixologik omillari ko'rib chiqilgan.

Tashkiliy-pedagogik omillarga quyidagilar kiradi:

-o'qituvchilardan interfaol usullar orqali dars mashg'ulotlar olib boruvchi seminar-trenglar guruhini tayyorlash;

-o'quv xonasida interfaol usullar orqali dars mashg'uloti uchun zarur sharoitlarni yaratish;

-ma'ruzachining hamda ishtirokchilarning ish joyi qulay bo'lishini ta'minlash;

-sanitariya-gigiena me'yorlari buzilishining oldini olish;

-xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni ta'minlash;

-davomatni va intizomni saqlash;

-nazorat olib borishni tashkil qilish va boshqalar.

Ilmiy-metodik omillarga quyidagilar kiradi:

-DTS talablarining bajarilishini hamda dars mashg'ulotidan ko'zda tutilgan maqsadga to'liq erishishni ta'minlash uchun maqsadga muvofiq bo'lgan interfaol usullarni to'g'ri tanlash;

-interfaol usullar orqali dars mashg'ulot ishlanmasini sifatli tayyorlash;

-interfaol usullar orqali dars mashg'ulotning har bir elementi o'rganilayotgan mavzu bilan bog'liq bo'lishini ta'minlash;

- dars mashg'ulotlar mavzusi va mazmunini so'nggi ilmiy-nazariy ma'lumotlar asosida belgilash;

-zamonaviy yuqori samarali interfaol metodlarni qo'llash;

-talabalarning tayyorgarlik darajasini oldindan aniqlash va shunga mos darajadagi interfaol usullar orqali dars mashg'ulotlarni o'tkazish;

-interfaol usullar orqali dars mashg'ulot uchun yetarlicha vaqt ajrata bilish va boshqalar.

O'qituvchiga tegishli omillar:

-mavzuni to'liq o'zlashtilmasligi;

-nutqidagi kamchiliklar: talaffuz, adabiy til me'yorlari, grammatika qoidalari, notanish yoki xorijiy so'zlar, atamalarning ma'nosini tushuntirmasdan qo'llashi, dialektga xos so'zlarni ko'p qo'llashi, yozib namoyish qilishda xatoga yo'l qo'yishi va tushunarsiz yozishi;

-o'zini tutishi va pedagogik talabdagi nuqsonlar;

-kiyinishi va tashqi ko'rinishiga e'tiborsizligi;

-ta'lim vositalaridan unumli va to'g'ri foydalana olmasligi;

-kuzatuvchanlik, vaqtning o'tishini his qilish, uni to'g'ri taqsimlash ko'nikmasi yetishmasligi;

-tinglash ko'nikmasi yetishmasligi;

-talabaga xayrixohlik, samimiylik, u bilan hamkorlikda ish olib borish ko'nikmasi yetishmasligi;

- mantiqiy bog'liqlik va izchillikka rioya qilmaslik va boshqalar.

Talabalarga tegishli omillar:

-davomat pastligi, dars mashg'ulotiga kechikib kelishi;

-zarur tayyorgarliksiz kelishi;

-ilmiy atamalarni bilmasligi;

-diqqatni jamlay olmasligi;

-eshitish qobiliyatidagi va tinglash ko'nikmasidagi kamchiliklar;

-qiziqishning pastligi, fikr yuritishning sustligi;

-dars mashg'uloti mavzusi bo'yicha tayyorgarlik darajasining pastligi;

-manfaatdorlikning kamligi va boshqalar.

Dars mashg'ulotda foydalaniladigan vositalarga tegishli omillar:

-ta'lim vositalarining yetishmasligi, ta'mirtalab yoki yaroqsiz holda bo'lishi, sifatli va zamonaviy vositalarning kamligi;

-dars mashg'ulot mavzusini o'zlashtirish uchun maqsadga muvofiq vositalar turlarini va sonini to'g'ri tanlamaslik;

-vositalarni mashg'ulot boshlanmasidan oldin ishga tayyorlab qo'yimaslik;

-vositalardan foydalanishda xavfsizlik qoidalari rioya qilmaslik va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, interfaol usullar orqali dars mashg'ulotlarni yuqorida qisqacha bayon qilingan omillarni hisobga olgan holda tashkil qilish va olib borish bu dars mashg'ulotlarning sifati va samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Axmedova M.E. ARM faoliyatida tilshunoslik fanlaridan mustaqil topshiriqlar tuzishda modul-kredit tizimining joriy etilishi. T.: "O'zMU xabarlar", 1/2/1. 2022.95-96 b.

2. Fayzullayev S.I. Tibbiyotda o'zbek va ingliz tillarida nutqiy kompetentsiyasini integratsion o'qitish mexanizmi, "SCIENTIFIC ACADEMY" Ilmiy tadqiqotlar markazi "Ta'lim sohasini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar va unga qaratilgan yechimlar" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya doirasidagi "Ta'lim sohasidagi xizmatlari uchun" xalqaro ko'rik tanlovining materiallari to'plami

28-fevral, 1-QISM O'ZBEKISTON -2023. 391b.